

מספידים את שמואל

שמוליק,

"שלום, אני שמואל פישמן", כך נהגת להציג את עצמך כשהיית מבקר אותנו בבאר שבע.

אחיותיי ואני היינו אז ילדות צעירות, לא ממש הבנו איך אתה קשור למשפחה אך ידענו ששמואל פישמן הוא פרופסור לפיסיקה מחיפה ושהוא "מאוד מאוד חכם", כמו שאמא ואבא נהגו לומר.

בינתיים השנים חלפו, אף אחד מאתנו לא נשאר בן 16 ותמיד תמיד כששמך הוזכר בחוג המשפחה, בדרך כלל בהקשר לאירוע כזה או אחר, קפצה לראשי אותה האסוציאציה של הפרופסור החכם לפיזיקה. מחיפה.

מעבר לזה, לא ממש הכרתי אותך. לא ממש הכרת אותי. מניחה שהייתי עבורך "הבת הגדולה של שושנה וחיים".

בקיץ האחרון, בעקבות ההחלטה להעלות על הכתב את סיפור המשפחה, נפגשנו לשיחת נפש בפעם הראשונה. רצית להזמין אותי למסעדה האהובה עליך בחיפה, לפנק אותי בארוחה טובה, זו אני שמפאת קוצר הזמן התעקשתי שנוותר על המסעדה ונשב לדבר 'תכלס'.

אז הגעתי אליך הביתה (או נכון יותר טיפסתי אל דירתך תוך שאני שואלת את עצמי איך אתה מטפס כל כך הרבה מדרגות מדי יום...), וישבנו מול הנוף התכלת המרהיב הנשקף מהסלון, ומהר מאוד השיחה גלשה מפרטים יבשים אל עמקי הלב, והמבוכה הראשונית פינתה מקומה אל הרצון לשתף, ובאחת, שמואל פישמן, הפרופסור החכם כבר לא היה איזו דמות מרוחקת ממגדל השן, אלא נפש רגישה וקרובה, מעט שמחה ולא מעט כואבת, מוקירה את היש ובאותה נשימה מתחרטת על הבחירה לחיות לבד. ובאחת, יכולתי להבחין באדם שאתה, ברוחב הלב, באהבתך לאנשים, בעיניך המיטיבות לראות את הקרובים אליך, צעירים ומבוגרים.

איני יודעת עד כמה מכירים אותך האנשים הטובים שהתכנסו כאן היום, ללוותך בדרכך האחרונה, על כן בחרתי לתת לך את זכות הדיבור, ולספר את סיפורך מפיו, באותן המילים בדיוק בהן בחרת אתה לספר.

"נולדתי בוויילנה בשנת 1948, בן בכור להוריי שיינה לבית זילברמן וישראל פישמן. פסח אחי נולד בפולין, כ- 8 שנים מאוחר יותר.

כמעט שאיני זוכר דבר אודות הוריי. למעט פיסות מידע בודדות גם אני זוכר דבר מימי ילדותי. אימא הייתה עקרת בית ואבא מנהל חשבונות, כך סיפרו לי, את פניהם אני מכיר בעיקר בזכות התמונות שהקפואו ימים על ציר הזמן.

כשהייתי תינוק קטן, חליתי במחלת הפוליו. אני זוכר את עצמי כילד קטן ומסכן. זהו זיכרון שמלווה אותי כל החיים ואשר פגש אותי גם בגוף וגם בנפש, בתחנות משמעותיות בחיי.

אמא חלתה בסרטן, אבא סבל ממחלת לב, למרות זאת הם החליטו לעלות לארץ באמצע שנות החמישים, היישר למושב חירות, מקווים לזכות בעזרה מצד בני המשפחה המורחבת. פסח ואני נשלחנו לבית הילדים בקיבוץ עין כרמל, כל מה שידעתי היה שאמא מאוד חולה. מעולם לא ביקרתי אותה בבית החולים. לפני שאושפזה זכינו בכמה מפגשים משפחתיים עם הקרובים בארץ, מפגשים שנותרו כזיכרון משמח עבורי, ונקטעו די מהר כשאמא הלכה לעולמה.

פסח נשלח למשפחת אומנה בפתח תיקווה, ואני עברתי לגור עם אבא ועם קרובת משפחה שלו. לא ידעתי דבר על מצבו הקשה של אבא.

יום אחד, בשובי מבית הספר קיבלה את פניי קרובת המשפחה. היא קראה לי מברק בו נכתב שאבא נפטר. כמה שורות בדיו שחור על נייר לבן שטלטלו את עולמי. שוב. הייתי כבן 11, הרגשתי כאב איום. בכיתי ובכיתי".

ישבתי מולך, שמואל עיניך נצצו. לא יכולתי לעצור את הדמעות. "עכשיו את מבינה", אמרת. "את מבינה למה אני לא יכול לספר לך כלום על ההורים שלי?"

אסתר, בת דודתך, ווולי בעלה, הגיעו מדרום אפריקה על מנת לאמץ את היתומים הצעירים. פסח נסע עמם, אתה נשארתי בארץ, בכפר הנוער בן שמן. וכך המשכת וסיפרת:

"אסתר הציעה לי לבוא לדרום אפריקה, אך הרגשתי שזה יותר מדי עבורי להחליף כעת גם תרבות ושפה.

הילדים בפנימייה היו נוסעים לביתם אחת לשבוע – שבועיים. רבים מהם היו ממשפחות הרוסות, אולם להם לפחות היו הורים שדאגו לשלוח להם חבילות ומתנות. כשאסתר ווולי הגיעו

לביקור בארץ, הם פתחו לי חשבון בנק ומדי פעם שלחו לי חבילות. תמיד אמרו שהם מתייחסים אליי כאל הבן שלהם. מדי קיץ הזמינו אותי לנסוע עימם לטיול משותף באירופה ובכך אפשרו לי, במידת מה, לחיות חיי משפחה נורמליים, עד כמה שניתן. אני מרגיש שהם נתנו לי את החיים.

כפר הנוער בן שמן לא התאים לי. מצאתי את עצמי פעמים רבות כועס ומתוסכל. באחת הפעמים בהן יצאתי לסופשבוע אצל המשפחה בכפר סבא לא הייתה לי מזוודה, לכן ארזתי את הדברים שלי בתוך סדין, כמו פליט. כשירדתי מהאוטובוס ברחוב של פרידה וצדוק הופיעה לפתע מולי שושנה ספיר, וכנראה שהיא אמרה לי משהו. אני זוכר שמאוד התביישתי.

משה זילברמן ראה את תיסקולי ודאג שאגיע לפנימיית 'בויאר' שבירושלים. משה גם היה הראשון שלימד אותי מה זו משוואה.

המעבר לירושלים היה סוג של הצלה עבורי והיווה נקודת אור. אסתר מאוד עזרה לי שם. היא הייתה כמו אימא שלי, אפילו יותר מזה, הרגשתי שהיא יוצאת מעורה בשביל לעזור לי, למרות זאת, בשונה מפסח, מעולם לא קראתי לה אימא. ולמרות דאגתם של אסתר ווולי תמיד הייתי ילד עצוב. הרגשתי לבד בעולם.

לאורך השנים המשכתי לסבול מהחזרתם שהותירה בי מחלת הפוליו. לא הייתה לי שום קווארדינציה, אף פעם לא למדתי לשחות או לרכוב על אופניים והתקשיתי בהליכה. בשיעורי הספורט כמעט שלא השתתפתי ונחשבתי בין החברים ל"אאוט סיידר". הפער התחדד בבויאר, שם ייעדו את הצעירים לתפקידים מאתגרים בצבא. מצאתי נחמה בעובדה שעזרתי לכל מי שהתקשה בלימודים. לקחתי על עצמי את התפקיד הזה בשמחה.

כשמלאו לי 18 המשכתי לעתודה ללימודי מאסטר בפיזיקה באוניברסיטה העברית. בחרתי בלימודי הפיזיקה מתוך ההבנה שאיני יכול להעמיק בתחומים כמו ספרות, אומנות או מוזיקה. במהלך הלימודים התגוררתי במעונות הסטודנטים בחדר משלי. לראשונה בחיי, היה לי מקום משלי. זו הייתה תחושה מצוינת.

המשכת ודיברת עוד דקות ארוכות, עיניך אורו כשתיארת את דרכך המקצועית, דיבורך הפך כבד ואיטי כששאלתי על חייך האישיים, על נשים ועל אהבה. "אני לא שמח שנשארתי בבדידות כזאת", אמרת. "הכול טוב לעשות כשצעירים. אני חי בתוך אותו הפער שנוצר בגין הבחירות שעשיתי בחיי בין קריירה לבין החיים האישיים".

בדצמבר האחרון חגגת 70. אמא שלי ארגנה לכבודך מסיבה מרגשת, כל בני המשפחה המורחבת עטפו אותך באהבה וכולנו זכינו להכיר עוד צדדים באישיותך. אמי העניקה לך את האלבום שהכינה עבורך ובו תמונות הוריך וקרוביך, הצצת בו וסגרת במהרה. "אני לא יכול להביט בתמונות", אמרת לה נרגש, "תני לי את האלבום כשאעבור לדירה החדשה".

היית מאושר באותו היום, פניך קרנו, תהיתי אם יש בה, בחוויה הזו, כדי לחולל תיקון ולו קטנטן בזיכרון הימים המאתגרים ההם ואמרתי לעצמי שיום אחד כשניפגש שוב לשיחה מלב אל לב, אשאל אותך לתחושותיך.

החורף כמעט שהסתיים, ולפני כמה ימים אבא התקשר ובקול רועד אמר, "שמוליק נפטר". השוק הראשוני התחלף אט אט בתחושה שזכיתי. אמנם לא אוכל לשאול אותך עוד שאלות כמו שתכננתי, והאלבום, גם הוא נותר כעת יתום, אך כה ברור לי שאם לא היית מספר לי את סיפורך, היית נותר עבורי וכנראה שעבור רבים 'שמואל פישמן הפיזיקאי החכם' שזה עולם ומלואו אך בכל זאת רק פן אחד בחייו של שמואל פישמן האדם.

"יש קללה סינית שאמרת 'שיהיו לך חיים מעניינים'", אמרת לפני שנפרדנו. "את מבינה", הוספת, "אני הייתי מעדיף חיים יותר נורמליים, עם פחות קשיים".

שמואל יקר, מקווה שעכשיו, כשאתה שם למעלה, הרבה יותר קל...

אוהבים ומחבקים, כל שבט זילברמן

שמואל,

הוא היה איש טהור

לא היה בו רבב של רוע

איש תמים משהו, עד אחרון ימיו.

לא לקח אף אחד כמובן מאליו, ונתן לכל אחד את היחס הראוי והחם בדרכו.

הוא קרא לי נשמונת, וגם לו היתה נשמה באמת מיוחדת במינה.

הוא עזר לי רבות, ברוחב לב ששייך רק לו.

אני מקווה שטוב לך עכשיו, שרגוע לך.

תדע שאתה ראוי מאוד לאהבה. אתה משהו מיוחד.

השארית פה אנשים שבאמת אוהבים אותך הכל הלב,

ואתה תחסר להם עד מאוד.

חיבוק גדול וחזק,

עדי שיבק.

את הדברים שאני הולך להגיד, ברובם, שמואל כבר שמע לפני פחות משנה. יעל שגב אספה מאיתנו, הסטודנטים שלו, ברכות ליום הולדת 70. שמואל אמר לי אחרי זה שהוא התרגש מאוד. אז הוא יסלח לי על חוסר המקוריות. כשדיברנו ביננו, נעמה, עודד, סער, אופיר, מקסים, ואני [דורון], על מה להגיד היום, היה ברור לנו ששמואל, מן הסתם, היה מבקש שלא ישאו עליו דברי הספד. הוא גם לא רצה בשעתו שנארגן כנס לכבוד יום הולדתו. כך שאמירת הדברים בעיקר משרתת את הצורך הפנימי שלנו להתבטא.

הכרתי את שמואל בתואר ראשון - הוא לימד אותי את הקורס מכניקה סטטיסטית. ללא כל היסוס בחרתי בו כמנחה. הייתי הדוקטורנט הראשון שלו. בדיעבד אני יכול להגיד שזו היתה אולי ההחלטה החשובה ביותר בחיי - הן מבחינת תחום העניין המחקרי, אבל בעיקר בגלל אישיותו של שמואל ותמיכתו. שמואל הוא דוגמה ומופת הן כחוקר והן כמנחה. כחוקר הוא אחד מהאבות של התחום שנקרא כאוס קוונטי ולוקליזציה דינמית. הוא אחד מהדמויות הבודדות שאני מכיר שהוא "מעל מחלוקות" בקהילה. פעילותו המדעית מקובלת על כולם כסולידית, בלתי נגועה באינטריגות, ונקייה ממשחקי אגו. מצב ענינים כזה הוא די נדיר.

אני לא מכיר מישהו שדואג יותר משמואל לסטודנטים שלו. הדרך שאנו, ילדיו האקדמיים של שמואל, מנסים להדריך את הסטודנטים שלנו היא בעצם לפי הדוגמה ששמואל נתן. ההצלחה שלי למצוא מקום באקדמיה היא ללא ספק הודות לתמיכה שהוא העניק לי לאורך כל הדרך. כשבצענו איטרציות על הטקסט התברר לנו שהאמירה הזו משקפת את התחושה של כל אחד מאיתנו: לא היינו מוצאים את דרכנו בעולם האקדמי בלעדי שמואל. נחשפתי לעצמת התמיכה שהוא מעניק "מהצד השני". כאשר הטלפון צילצל בשעות ערב מוזרות אישתי אביגיל ידעה שמדובר בשמואל. כהערת אגב אציין שקשה מאוד לסיים שיחת טלפון עם שמואל. אני מניח שמי שמכיר אותו יודע למה אני מתכוון.

לפני מספר שנים הוא ביקר בביתנו והביא לנו עציץ - קליביה אדומה - צמח ממשפחת הנרקסיים. פעם בשנה מופיעה פריחה מרהיבה בצבע כתום. למרבה הצער הפריחה הזו לא שורדת הרבה זמן. בתחילת שבוע שעבר הפריחה הופיעה, וכיוון שאשתי אביגיל היתה בארה"ב צילמתי ושלחתי לה תמונה. תוך כדי כך תמהתי ביני לבין עצמי האם יש סיכוי שהפריחה הזו תשרוד עד לביקורו של שמואל - הוא התכוון לבקר אותנו בדרום בסמסטר הנוכחי.

אני רוצה להוסיף מספר מילים לא בתור סטודנט של שמואל, אלא בתור ראש המחלקה לפיזיקה באוניברסיטת בן גוריון. לשמואל היו קשרים חזקים עם המחלקה שלנו - מצד אחד נמצאים אצלנו שניים מהוריו האקדמיים, ומצד שני נמצאים אצלנו 3 מצאצאיו האקדמיים. הוא היה סטודנט מאסטר של עמיתנו אלכס גרסטן, ודוקטורנט של עמיתנו אמנון אהרוני. בתקופה שעשיתי אצלו דוקטורט הוא גם שימש מעין מנחה משני של מריו פינגולד (שעשה את הדוקטורט אצל אשר פרס). ולאחרונה קלטנו במחלקה את יבגני. רבים מאנשי המחלקה מכירים ומוקירים את שמואל.

דורון כהן

Shmuel Fishman was a guiding light for me and many others, a deep spirit with unstoppable enthusiasm for science and unassailable humanity and integrity. He was the high point of my visits to Israel and meetings we attended, and I will always miss him sorely. **-Eric**

Heller

שמואל יקירי,

עזבת אותנו באופן פתאומי ובאותה מידה של פתאומיות נלקח ממני, מאתנו, חבר יקר, משאב נפשי יקר, שהרגשתי שתמיד נמצא שם בשבילי.

הכרנו לפני הרבה שנים, מעל 25 שנים, אני ביקשתי ממך שתעזור לי עם הדוקטורט התקוע. לקחת אותי תחת חסותך, כסטודנט "על תקני". לימדת אותי לחשוב, כיצד לתכנן את המחקר ולבצע.

קיבלת אותי בדירה שלך ברחוב הרופא, בימי שישי בלילה החל משעה 2200, על כוס תה ועוגיות. הייתי שואל אותך את כל מה שלא הבנתי במאמרים: של גרסברגר ופרוקצ'ה, אקמן ורואל, ואחרים ואתה היית מוציאה את העט bic הכחולה (האדומה הייתה שמורה לתיקונים של מאמרים) ובסבלנות כותב על נייר צהוב את ההסברים. כך הייתי מתקדם צעד ועוד צעד.

את הדוקטורט סיימתי בזכותך. כתבנו מאמר שסיכם את המחקר והוא נדחה, תיקנו ונדחה שוב, עד שהתעצבנת וענית בחריפות לעורך של העיתון והמאמר התקבל. זו היתה הפעם היחידה שראיתי אותך באמת כועס.

בהמשך בקשתי אותך לבדוק עבודות שלי ועשית זאת במסירות, עם ה-bic האדומה, אבל תמיד אמרת לי: "למה אתה שם אותי כמחבר במאמר?" והסברתי לך שהתרומה שלך היתה משמעותית יותר משל מחברים אחרים. אז היית אומר לי: "תוסיף אותי ב-acknowledgments זה מספיק". לשמחתי לא הסכמתי.

אבל מעבר למחקר ולעבודה, היית חבר נפלא.

לפני הרבה שנים הטרידה אותך המחשבה על דיאטה והשמנה. היית מוטרד משוקולד, שאהבת ושאלת אותי האם שוקולד בריא. אמרתי לך, ששוקולד משמין אבל הוא גם עושה אותנו שמחים וזה גם חשוב. מאז אותה שיחה, בכל פעם שחזרת מחו"ל, תמיד מכנסים או סמינרים או מפגשי מחקר, אף פעם לא טיולים לכיף, הבאת לנו שוקולד, בסטנדרד גודייה, וציטטת בחיך של ילד, שיש לך חבר רופא שאומר ששוקולד זה בריא.

בשנים האחרונות, הברך הציקה לך, ואתי אמרה לך כמה פעמים, שאנחנו מתבגרים ואתה צריך להחליף את הדירה ברופא, במשהו יותר נוח, בלי מדרגות, עם חניה צמודה. היא אמרה לך הרבה פעמים שפיזיקה היא לא יודעת, אבל בפיזיקה שימושית היא מבינה. הקשבת לה וקנית דירה נוחה במרכז הכרמל, ואפילו לא הספקת להנות ממנה.

אתי ואני זכינו בהרבה מפגשים איתך, שבהם פגשנו את דמותך הנקיה, הטהורה, התמה, הילדית, הפגיעה והרגישה לסביבה. חלקת עימנו את קשייך בצורה אמיתית וכנה ולעיתים כואבת. היתה לנו הזכות להיות חברים שלך.

שמואל יקירי זכינו בחבר אמת, ואנחנו נפרדים היום פיזית בלבד, בלב אתה נשאר איתנו תמיד.

גיא דורי

שמואל היה פיסיקאי טוב, ומנחה טוב מאוד, אבל בשבילי בעיקר חבר טוב, חבר עם חוש הומור.

פעם נסעתי איתו לכנס בדרזדן. שמואל קנה עבורי כרטיסיה לנסיעה בתחבורה ציבורית למשך שבוע. כרטיסיית נוער, עד גיל 14. במשך שבוע קלעתי צמות והתחפשתי לילדה כדי לא להסתבך עם מבקר הכרטיסים.

בהזדמנות אחרת, שאלתי את שמואל מתוך נימוס אם לא קשה לו לטפס במדרגות, אולי נחפש מעלית. שמואל התחיל לרוץ במעלה גרם מדרגות ארוך ולא הצלחתי להשיג אותו בשום אופן.

כשסיימתי את התואר השני, שמואל דילג וקפץ איתי בשמחה במסדרונות הפקולטה.

באחד הימים, הגיע פרופסור שאני לא כל כך מחבבת להרצות אצלנו בקולוקוויום. לפני כן אמרתי לשמואל שאם יש לו שאלות, שלא יתבייש לשאול. שמואל הבין את הרמז ושאל ושאל ושאל ושאל...

זה היה חברי הטוב שמואל, אני אתגעגע אליו.

הגר וקסלר

האגודה הישראלית לפיזיקה מביעה את צערה על מותו בטרם עת של פרופסור אמריטוס שמואל פישמן. שמואל היה מדען בעל שם, מוערך מאד בארץ ובעולם שתרם לאבני היסוד של הפיזיקה הקוונטית של הכאוס

שמואל היה איש עקרונות, ישר, נדיב והגון. הוא לא אהב את אור הזרקורים, והעשייה בפיזיקה מלאה את חייו. הוא היה מנחה מסור ומפרגן לתלמידיו.

שמואל ואני הגענו יחד לטכניון בתחילת שנת השמונים, ודלתי היא מול דלתו. הוא היה חלק משמעותי בחיי. שמואל היה היוזם של מכון לוינר לפיזיקה עיונית, ובעמידתו על איכות מדעית ללא פשרות וללא פניות ושיקולים זרים תרם לפריחה של הפקולטה, לגיוס קאדר של חברי סגל מהשורה הראשונה.

מותו של אחיו הצעיר ממנו, בעיות בריאות והיציאה לגמלאות, קלקלו את השנים האחרונות לשמואל. אבל נחמה פורתא על העצב על לכתו, הם חיים גדושי פיזיקה, שהייתה אהבת נעוריו. הכישרון ששמואל בורך בו, הגן עליו בעולם שבו יד גורל אכזרית לקחה ממנו את הוריו והוא ילד.

יהי זכרו ברוך

יוסי אברון

שמואל ואני היינו חברים קרובים למעלה משלושים וחמש שנים. אני כבר לא זוכר אם התחלנו לשתף פעולה מדעית בגלל החברות או שהחברות התפתחה בגלל העבודה המדעית המשותפת.

שמואל הרגיש ערירי ובודד למרות שתמיד היה מוקף בתלמידי המחקר שלו ובאנשים איתם שיתף פעולה ושרובם הפכו להיות גם חברים אישיים. לדוגמא, ביום ההולדת 65 של שמואל גיא דורי ואשתו הזמינו אותי ואת מוטי עם נשותינו לארוחה לחגוג עם שמואל את יום הולדתו.

לשמואל הייתה חשיבה מאורגנת ומוסדרת עם יכולת ניתוח חדה, צלולה, ובהירה גם בנושאים לא מדעים. פעם אמרתי לו שבטח היה שלישי מעולה בזמנו שרותו הצבאי. אתן דוגמא לכך. לפני הרבה שנים כשנינו היינו צעירים התמננו על ידי הפקולטות שלנו פיסיקה וכימיה להיות חברי ועד מנהל של מרכז החישובים בטכניון. זה היה לפני הלפטופים ומחשבים אישיים חזקים. בתקופה שעבודת מחקר חישובית בנושאים מדעים וטכנולוגים ניתן היה לעשות רק על המחשבים שהיו ממוקמים במרכז החישובים. בין חברי הנהלת מרכז המחשבים האחרים היו אנשים בכירים בעלי השפעה בטכניון. ובזכותו של שמואל שתמיד בא מוכן לישיבות הצלחנו אנחנו הצעירים להשפיע על ההחלטות שהתקבלו בוועדה שהשפיעו על יכולת מחקרית של מדענים רבים בטכניון. לקראת הישיבה שבה דנו על חיבור בסיבים אופטיים את כל הפקולטות בטכניון למרכז החישובים שמואל זימן את נציגי שלוש חברות לדיון מקדים אתנו. הוא בחר בחברה מובילה וותיקה בתחום, בחברה צעירה וקטנה ש"רעבה" לקבלת הפרויקט וחברה נוספת. בראינות איתם שמואל תחקר אותם ודלה מיידע הכרחי לקבלת החלטה מושכלת. אחרי מספר איטרציות בניהם החלטנו להמליץ על החברה הצעירה יותר שגם השכילה לתת את ההצעה הזולה ביותר לחיבור של הפקולטות לפיסיקה וכימיה כמבחן והפגנת יכולתם לפני שיקבלו את הפרויקט הגדול של חיבור כל הטכניון בעזרת סיבים אופטיים למרכז החישובים. באופן זה הביא שמואל לכך ששתי הפקולטות שלנו היו הראשונות לחיבור בסיבים אופטיים למרכז החישובים וסייע לחוקרים בתחומי הפיסיקה והכימיה החישובית והתאורטית.

לאחרונה עבר תקופה קשה. מותו של אחיו, יצאתו לפנסיה, וכאבי גב קשים. עד שהתאושש נפגשנו לעיתים קרובות ושוחחנו יום יום בטלפון. שמחתי לראות שהתאושש. לפני מותו הפתאומי הגיש בקשה למימון מחקר מהקרן למחקר משותף עם גרמניה יחד עם אפרת שמשוני וג'ובנה שהגיעה ללויה במיוחד מגרמניה, ושלה מאמר מדעי עם הגר וסטודנטית לדוקטורט שלהם סאשה.

שמואל נפטר כשהוא במשרד שלו בטכניון, יושב ליד השולחן שלו ומשוחח עם סהר רהב שהיה דוקטורנט שלו וכיום פרופסור בטכניון. הוא מת לסהר בין הידים. הוא מת כשהוא לא לבד וללא כאב. חבל שמת מוקדם כל כך ואפילו לא הספיק להנות מהדירה החדשה שרכש והיה בשלבי מעבר אליה.

יהיה זכרו ברוך.

נמרוד מויסייב

הייתי סטודנט באוניברסיטת תל אביב בקורס של אמנון אהרוני על מכניקה קוואנטית, ואתה היית המתרגל, עם סבלנות אינסופית לכל

השאלות, החכמות ובעיקר המעצבנות שסטודנטים יכולים לשאול, והדסק שלך במשרד הדוקטורנטים הפך במהרה למקום לעליה לרגל.

לקח לנו, לסטודנטים, זמן לא קצר לתהות על קנקנך, ואולי במבט לאחור, מעולם לא באמת ידענו מי אתה. ובשנים שחלפו, עד לשנה

האחרונה, נפגשנו בארועים שמחים ועצובים, ביבשות שונות, דיברנו פיסיקה, ועל פיסיקאים, ואפילו כתבנו כמה מאמרים ביחד, ואתה היית

עבורי דמות קבועה, בלתי משתנה, בקונטקסט הפיסיקלי הישראלי.

גם לדיונים אתך על פיסיקה היה צריך להתרגל, וגם לחוש ההומור המיוחד שלך, ולראיית העולם הקצת ביקורתית וקצת סלחנית. ותמיד

תמיד היתה עבורך הפיסיקה המאור הגדול, המקלט, ההשראה, מקור החוזק. היית נאמן לה, והיא היתה נאמנה לך.

ובשנים האחרונות הזדמן לנו גם לדבר קצת על החיים (ועל המתים), ולא ידעתי שההזדמנות הזאת כל כך קצרה בזמן.

עכשיו, שמואל, הפסיד העולם עוד אדם מיוחד. וזה עצוב.

יובל גפן

Tribute to Shmuel Fishman

from Michael Berry

Like Shmuel's many scientific friends worldwide, I am shocked and saddened to learn that he has died.

He was a paradoxical man. In his personal life, deeply private, a loner, sometimes appearing wounded – perhaps by the unhappiness of his early life. Yet as a colleague he was gregarious, cheerful, convivial...

He was an animated conversationalist, with opinions on many subjects: the state of the Technion, Israeli politics, and – especially and always – physics. Physics was his obsession and his passion. His many contributions, sustained over the decades, were at the forefront of statistical physics, interpreted in the broadest sense. He told me that during his military service, guarding a lonely border post in the Negev, he whiled away the long hours writing his physics lectures for undergraduates. We always enjoyed long scientific conversations, but only last year did we seriously collaborate and publish together – a satisfying experience, stimulated by his insistent questioning of something I thought was obvious but wasn't.

I knew him for 35 years. During my annual visits to the Technion, he was a generous host. Almost every evening he invited me to dinner. We went in his car. That was an experience: a sequence of jerks and spurts that I can only describe as simultaneously optimistic acceleration and cautious braking. In the early years, his appreciation of food and familiarity with restaurants were – to put it politely – basic:

“Where shall we eat – the Arab or the fish?”

But about a decade ago he underwent a phase transition, becoming suddenly enthusiastic and knowledgeable about the new eateries popping up all over Haifa, while remaining faithful to his local gas station cafe.

He had physicist friends in many places, in particular Bristol; he was a welcome guest at home, where my family regarded him with affection. To my children he was a good-humoured occasional uncle. We miss our friend and our much-loved colleague.

Bristol, UK, April 2019

שמואל פישמן

02.04.2019 - 30.09.1948

הכרתי את שמואל לפני כ-15 שנה, כששקלתי מה ללמוד בדוקטורט. שמואל היה אז מנחה המאסטר של השותפים שלי במשרד, מיכאל שיינמן וטלי אוליקר לימים פינסקי. נוכחותו הקבועה במשרדנו, התלהבותו מהמחקר והאכפתיות הרבה של שמואל כלפי מיכאל וטלי, לא השאירו לי ספק לגבי זהותו של המנחה העתידי שלי. וכן היה.

רבים מאיתנו שנכחים כאן הכירו את שמואל בתור מדען, אבל אין בכוונתי לדבר על תרומתו המדעית הרבה של שמואל, שעל חלקה דיבר דורון, אלא על דרכו של שמואל לעשות מדע ומה היה המדע בשבילו.

שמואל גדל כל חייו ללא משפחה קרובה. הוא התייתם מהוריו בגיל צעיר וגדל בפנימיה. אחיו הצעיר ממנו ב-9 שנים עבר לדרום אפריקה וא"כ בארה"ב, שם נפטר לפני כ-4 שנים ממחלת הסרטן. למרות כל הקשיים, ובניגוד לכל הסיכויים שמואל הצליח לטפס למעמד של מדען עולמי מוביל ואת **בדידותו**, שליוותה אותו כל חייו, הטביע בעשייה המדעית. המדע היה כל חייו, ופחדו הגדול ביותר היה להפוך ל"פוחלץ", כך קרה שמואל למדענים שמפסיקים לעשות מדע.

שמואל עשה מדע כל הזמן שהיה ער, ולפעמים גם תוך כדי נמנום. הוא תמיד הסתובב עם חולצה עם כיס לעט, כך שבכל רגע נתון יוכל לשלוף אותה ולכתוב משוואות, אם זה על נייר, מפית או מפת שולחן. באחד מהכנסים באוניברסיטת קמברידג', שמואל התלהב מאוד מנוכחות של לוח גיר בחדר השירותים וביקש ממני לצלמו ליד הלוח. אני חושב שהתמונה, שמופיעה באתר הבית של שמואל, מעבירה היטב את אופיו.

שמואל דגל בצורה מוחלטת בטוהר המדע, ודבר אחד עניין אותו - החתירה לאמת. כל הדברים האחרים היו משניים. כאשר היה שומע מישהו אומר: "אני מאמין שכך וכך קורה", היה עוצר את האדם ומציין בנימוס "בוא נשאיר את האמונה לרבנים". וכך עשה בעצמו, ולאורך שנים ייצר מדע ללא רבב של הטייה או צביעות.

צביעות, היה אחד הדברים ששמואל לא סבל, ושאלותיו הנוקבות במהלך סמינרים מדעיים, ידועות היטב לכל הקולגות שלו. הביקורתיות, והדרישה לעמידה מאחורי הדברים הנאמרים בדיונים מדעיים, או סמינרים, הייתה מוחלטת ולא ניתנת לערעור. וכך גם, חינך את הסטודנטים שלו. לא פעם שמואל היה מייעץ לי: "אם אתה לא יודע משהו, פשוט תגיד. זה בסדר לא לדעת, אבל זה לא בסדר לחרטט". ותסלחו לי על ניבול הפה. פשוט להגיד...

אבל קשה לביצוע, מכיוון שלהודות בבורות או טעות זה אחד הדברים הקשים ביותר, לכל אחד... ולמדענים במיוחד. אבל מחלת ההיבריס, שרבים מהמדענים "חולים" בה, הייתה זרה לשמואל. בדיונים מדעיים הוא "השאיר את האגו בבית" וניהל את הדיון בגובה העיניים, תוך מתן משמעות וכבוד לאדם איתו הוא דן, ללא קשר לרומו המדעי או דרגתו.

למרות תרומותיו הרבות למדע, שמואל התנגד בכל תוקף לארגון כנסים לכבודו. כך היה, ביום הולדתו ה-60, 65 ו-70 בשנה שעברה. עצם העובדה שהכנס יהיה מאורגן גם בשביל התכנסות חברים ולא רק לשם מדע, צרם לו מאוד. וגם צניעותו לא הרשתה לו: "אם הייתי Michael Fisher, היה אומר, אז אולי" (Michael Fisher הוא פיזיקאי ידוע זוכה פרסים רבים, ומנחה לפוסט דוקטורט של שמואל). למעשה, בשביל ששאלת היום הולדת אפילו לא תעלה, ביום הולדתו, שחל בחגי תשרי, שמואל היה נעלם מהארץ לביקור מסורתי בארה"ב, שם נהג לבקר את משפחתו שחיה בניו-יורק וגם את חבריו באוניברסיטת מרילנד.

ההשפעה של שמואל בתור מנחה הייתה כבירה. היה קשה שלא לספוג את אהבתו הבלתי מותנית למדע, שאיפתו לאמת, הביקורתיות והחינוך לפלורליזם מדעי וגם הסלידה מהצביעות ומשחקי האגו. שמואל לא רק היה מנחה לדוקטורט, אלא מנטור אמיתי. כגון, שהורינו מעצבים אותנו בתור בני אדם, שמואל השפיע רבות לאיך שאני תופס את המדע והעשייה המדעית.

השיח בינינו לא הסתיים עם סיום הדוקטורט, כי בשביל שמואל מטרת העל הייתה לא להוציא עוד דוקטורנט, אלא טיפוח המדע שכל כך אהב ע"י גידול דור העתיד של המדענים. אני זוכר את מכבש הלחצים ששמואל הפעיל עלי כשנדע לו שאני שוקל שלא להמשיך באקדמיה. הוא פעל במרץ והנדוניקות האופיינית שלו ובשביל לשנות את דעתי לא "בחל" לרתום למשימה, "ארטילריה כבדה", כמו שהוא קרה לחברו הטוב מוטי שגב. אין לי ספק, שללא שמואל, תמיכתו ופועלו "על הבמה" וגם מאחורי הקלעים לא הייתי מגיע לאיפה שאני נמצא עכשיו... ואני לא היחיד. אלכסנדר יומין, מדען קמ"ע, שעבד עם שמואל בטכניון, בקול חנוק ביקש ממני למסור בשמו ארבע מילים: "אני חייב לו הכל".

בפגישותינו השבועיות בימי ראשון, בבית קפה נונה, בטכניון, היינו מדסכסים עם שמואל מדע ודברים שמפריעים למדע, כגון ביורוקרטיה ופוליטיקה. בפעם האחרונה ראיתי את שמואל ביום ראשון שעבר. היה גשום ואני זוכר שהתלבטתי האם לנסוע לטכניון או לא. כשפגשתי את שמואל הוא היה במצב רוח מרומם. הסטודנטית האחרונה שלו לדוקטורט, אלכסנדרה בקמן, הגישה את מאמרה האחרון ושמואל ביקש ממני להיות בוחן בבחינת הדוקטורט שלה. הוא גם סיפר על שיתוף הפעולה המוצלח שהיה לו בסנטה ברברה וציפה בקוצר רוח למעבר לדירתו החדשה, שלא מזמן קנה. ביום שלישי שעבר, היה אמור להיפגש עם סער רהב, גם סטודנט לשעבר, וכעת פרופסור בפקולטה לכימיה בטכניון. לפגישה הזאת שמואל כבר לא הגיע.

אי אפשר להישאר אדיש לסיפור חייו הטראגי של שמואל. בספר ירמיהו כב', פסוק ל' כתוב:
"כֹּה אָמַר ה' כִּתְּבוּ אֶת הָאִישׁ הַזֶּה עֲרִירִי גֹבֵר לֹא יִצְלַח בְּיָמָיו כִּי לֹא יִצְלַח מִזְרְעוֹ אִישׁ יָשֵׁב עַל כֶּסֶף דָּוָד וּמְשִׁל עוֹד בְּיְהוּדָה"

אבל תסתכלו סביב... האם כך נראה "גֹבֵר לֹא יִצְלַח" שעליו מדבר ירמיהו. בוב דורפמן, חברו הטוב של שמואל מאוניברסיטת מרילנד, אשר מתאמי בריאות לא הגיע להלוויה, כתב לי:

"I think Shmuel would have been very surprised by how many friends he had, all of whom liked and admired him, especially because he often claimed that he had no friends, despite our telling him that we were his friends and that he changed our lives for the better. He was a very thoughtful and kind man in addition to being a very accomplished scientist and teacher. We miss him terribly."

ואכן, שמואל, שלא נשאר לו אדם שישב עליו שבעה, השאיר אחריו צאצאים אקדמיים רבים אשר ימשיכו את מורשתו המיוחדת. במהלך חייו הוא סובב את עצמו ע"י אנשים שאהבו אותו מכל הלב, והלך לעולמו, בשקט, במשרדו בטכניון, תוך כדי שהוא עושה את מה שהוא הכי אהב בעולם. מדע.

יהי זכרו ברוך,

יבגני בר לב, 08.04.2019
סטודנט של שמואל לדוקטורט
2005-2010

אני רוצה להקריא מכתב שקיבלתי מקולגה וחברו של שמואל, דימה שפלנסקי.

Dear Boris, Doron and Yevgeny,

I am deeply sad to learn that my friend Shmuel Fishman tragically passed away from the heart arrest on 2 April in his office.

As a person he was always friendly and open to others. As scientist he was always aiming to reach the deepest level of understanding of physical problems we discussed.

I first visited him at Technion in summer 1990 when visits from USSR were still not an obvious trip. From that time I was impressed by his deep attitude to physics, his kindness and father care about his students.

I visited him at Technion few times coming from Toulouse and was always enjoying scientific and life discussions I will always remember.

Shmuel visited me in Toulouse several times and I attach his photo with Richard Prange at the conference in honor of Boris Chirikov in July 1998 in Toulouse.

Our last meeting was in June 2015 during the memorial meeting of Richard Prange at MPI Dresden. After that time my travels became rare due to family reasons.

In November 2018 I invited Shmuel to visit me again in Toulouse in this spring. He was then at Brazil, had already planned visits to Mark Srednicki at Santa Barbara and Jim Meiss at Boulder in the spring 2019. So we planned to push his visit to Toulouse to summer or fall ...

We have only one joint publication with Shmuel but were working both in the field of quantum chaos and Anderson localization and discussions with him were precise for me. I would say that Shmuel was the white kind knight of the field of quantum chaos.
I greatly miss him...

Please, transfer my deep condolences to members of his family.

Dima Shepelyansky (Toulouse, April 3, 2019)